

فهرست

۵۵	سخن ناشر
۵۷	مقدمه مترجم
۷۱	۱- کتاب بدء النوحی إلى رسول الله ﷺ
۷۱	۱- باب: کَيْفَ كَانَ بَدْءُ النُّوحِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ
۸۲	۲- کتاب ایمان
۸۲	۱- باب: قَوْلُ النَّبِيِّ ﷺ: «بُئِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ»
۸۲	۲- باب: أُمُورُ الْإِيمَانِ
۸۳	۳- باب: «الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ»
۸۳	۴- باب: أَيُّ الْإِسْلَامِ أَفْضَلُ؟
۸۳	۵- باب: إِطْعَامُ الطَّعَامِ مِنَ الْإِسْلَامِ
۸۳	۶- باب: مِنَ الْإِيمَانِ أَنْ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ
۸۳	۷- باب: حُبُّ الرَّسُولِ ﷺ مِنَ الْإِيمَانِ
۸۴	۸- باب: حَلَاوَةُ الْإِيمَانِ
۸۴	۹- باب: عَلَامَةُ الْإِيمَانِ حُبُّ الْأَنْصَارِ
۸۵	۱۰- باب: مِنَ الَّذِينَ الْفِرَارُ مِنَ الْفِتَنِ
۸۵	۱۱- باب: قَوْلُ النَّبِيِّ ﷺ: «أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِاللَّهِ»
۸۵	۱۲- باب: تَفَاضُلُ أَهْلِ الْإِيمَانِ فِي الْأَعْمَالِ
۸۶	۱۳- باب: الْحَبَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ
۸۷	۱۴- باب: فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ
۸۷	

- ۲۳- باب: مَا يُصَلِّي بَعْدَ الْعَصْرِ مِنَ الْفَوَائِدِ وَنَحْوِهَا
باب: نمازهای قضایی و مانند آن را میتوان بعد از عصر، خواند ۲۳۲
- ۲۴- باب: الْأَذَانُ بَعْدَ ذَهَابِ الْوَقْتِ
باب: اذان گفتن پس از وقتش ۲۳۳
- ۲۵- باب: مَنْ صَلَّى بِالنَّاسِ جَمَاعَةً بَعْدَ ذَهَابِ الْوَقْتِ
باب: خواندن نماز با جماعت، پس از وقت ۲۳۳
- ۲۶- باب: مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّ إِذَا ذَكَرَهَا
باب: کسی که نمازی را فراموش کرد، هرگاه بیادش آمد، آنرا بخواند ۲۳۴
- ۲۷- باب:
باب: باب: ۲۳۴
- ۲۸- باب:
باب: باب: ۲۳۴
- ۲۹- باب: السَّمَرُ مَعَ الضَّيْفِ وَالْأَهْلِ
باب: شب نشینی با مهمان و خانواده خود ۲۳۵
- ۱۰- كِتَابُ الْأَذَانِ
۱- باب: بَدْءُ الْأَذَانِ
باب: آغاز مشروعت اذان ۲۳۷
- ۲- باب: الْأَذَانُ مَتْنِي
باب: کلمات اذان دو بار، گفته میشود ۲۳۷
- ۳- باب: فَضْلُ التَّأْذِينِ
باب: فضیلت اذان گفتن ۲۳۸
- ۴- باب: رَفْعُ الصَّوْتِ بِالنِّدَاءِ
باب: اذان گفتن با آواز بلند ۲۳۸
- ۵- باب: مَا يُحَقَّنُ بِالْأَذَانِ مِنَ الدَّمَاءِ
باب: اذان از خونریزی جلوگیری می کند ۲۳۸
- ۶- باب: مَا يَقُولُ إِذَا سَمِعَ الْمُتَأَذِّي
باب: هنگام شنیدن اذان، چه باید گفت؟ ۲۳۹
- ۷- باب: الدُّعَاءُ عِنْدَ النَّدَاءِ
باب: دعای اذان ۲۳۹
- ۸- باب: الْإِسْتِجَامُ فِي الْأَذَانِ
باب: قرعه کشی برای اذان گفتن ۲۳۹
- ۹- باب: أَذَانُ الْأَعْمَى إِذَا كَانَ لَهُ مَنْ يُخْبِرُهُ
باب: اذان گفتن شخص نابینا در صورتی که کسی وقت اذان را به او بگوید ۲۴۰
- ۱۰- باب: الْأَذَانُ بَعْدَ الْفَجْرِ
باب: اذان گفتن پس از طلوع فجر ۲۴۰
- ۱۱- باب: الْأَذَانُ قَبْلَ الْفَجْرِ
باب: اذان گفتن قبل از طلوع فجر ۲۴۰
- ۱۲- باب: بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ لِمَنْ شَاءَ
باب: بین هر اذان و اقامه ای میتوان نماز خواند ۲۴۱
- ۱۳- باب: مَنْ قَالَ لِيُؤَذِّنْ فِي السَّفَرِ مُؤَذِّنٌ وَاحِدٌ
باب: کسی که در حالت سفر، اذان يك مؤذن را کافی می داند ۲۴۱
- ۱۴- باب: الْأَذَانُ وَالْإِقَامَةُ لِلْمُسَافِرِ إِذَا كَانُوا جَمَاعَةً
باب: اگر مسافران، جماعتی بودند، اذان و اقامه بگویند ۲۴۲
- ۱۵- باب: قَوْلُ الرَّجُلِ فَأَتَيْنَا الصَّلَاةَ
باب: کسی که بگوید: نماز زمان فوت شده است ۲۴۲

- ۱۶- باب: مَتَى يَقُومُ النَّاسُ إِذَا رَأَوْا الْإِمَامَ عِنْدَ الْإِقَامَةِ
باب: متى يقوم الناس إذا رأوا الإمام عند الإقامة ۲۴۳
- ۱۷- باب: الْإِمَامُ تَعْرِضُ لَهُ الْحَاجَةُ بَعْدَ الْإِقَامَةِ
باب: اگر پس از اقامه گفتن، برای امام کاری پیش آمد ۲۴۳
- ۱۸- باب: وَجُوبُ صَلَاةِ الْجَمَاعَةِ
باب: وجوب نماز جماعت ۲۴۳
- ۱۹- باب: فَضْلُ صَلَاةِ الْجَمَاعَةِ
باب: فضیلت نماز جماعت ۲۴۴
- ۲۰- باب: فَضْلُ صَلَاةِ الْفَجْرِ فِي جَمَاعَةٍ
باب: فضیلت نماز صبح باجماعت ۲۴۴
- ۲۱- باب: فَضْلُ التَّهَجُّبِ إِلَى الظُّهْرِ
باب: فضیلت حضور در نماز ظهر، در شدت گرما ۲۴۵
- ۲۲- باب: اخْتِسَابُ الْأَثَارِ
باب: پاداش گام برداشتن در راه الله ۲۴۵
- ۲۳- باب: فَضْلُ صَلَاةِ الْعِشَاءِ فِي الْجَمَاعَةِ
باب: فضیلت نماز عشا باجماعت ۲۴۵
- ۲۴- باب: مَنْ جَلَسَ فِي الْمَسْجِدِ يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ وَفَضْلُ الْمَسَاجِدِ
باب: فضیلت مساجد و اجر و پاداش کسی که در مسجد نشسته و منتظر نماز باشد ۲۴۶
- ۲۵- باب: فَضْلُ مَنْ غَدَا أَوْ رَاحَ إِلَى الْمَسْجِدِ
باب: فضیلت رفتن به مسجد ۲۴۶
- ۲۶- باب: إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ
باب: هنگام اقامه نماز فرض، هیچ نماز دیگری صحیح نیست ۲۴۶
- ۲۷- باب: حَدُّ الْمَرِيضِ أَنْ يَشْهَدَ الْجَمَاعَةَ
باب: شخص بیمار تا چه وقت باید برای نماز جماعت حاضر شود ۲۴۷
- ۲۸- باب: هَلْ يُصَلِّي الْإِمَامُ بِمَنْ حَضَرَ وَهَلْ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِي الْمَطَرِ
باب: آیا امام با کسانی که حاضر شده اند، نماز بخواند؟ و آیا در روزهای بارانی خطبه جمعه خوانده شود؟ ۲۴۸
- ۲۹- باب: إِذَا حَضَرَ الطَّعَامُ وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ
باب: اگر غذا حاضر شد و وقت نماز نیز فرا رسید (چه باید کرد؟) ۲۴۹
- ۳۰- باب: مَنْ كَانَ فِي حَاجَةٍ أَهْلِهِ فَأَقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَخَرَجَ
باب: کسی که در خانه اش مشغول کاری بوده و هنگام فرارسیدن وقت نماز، به مسجد رفته است ۲۴۹
- ۳۱- باب: مَنْ صَلَّى بِالنَّاسِ وَبُرِيدٌ أَنْ يُعَلِّمَهُمْ صَلَاةَ النَّبِيِّ ﷺ وَشُئْنَهُ
باب: امامت مردم، برای آموزش کیفیت نماز پیامبر ﷺ ۲۵۰
- ۳۲- باب: أَهْلُ الْعِلْمِ وَالْفَضْلِ أَحَقُّ بِالْإِمَامَةِ
باب: اهل علم و فضل، برای امامت از دیگران شایسته ترند ۲۵۰

- ۳۰- باب: مَا يُذَكَّرُ فِي بَيْعِ الطَّعَامِ وَالْحَكْرَةِ
باب: آنچه درباره فروش و احتکار مواد خوراکی آمده است ۵۰۴
- ۳۱- باب: «لَا يَبِيعُ عَلَى أَخِيهِ وَلَا يَسْتُمْ» عَلَى سَوْمِ أَخِيهِ حَتَّى يَأْذَنَ لَهُ أَوْ يَتَرَكَ
باب: مسلمان نباید معامله برادر مسلمان را بهم زند تا خود، معامله کند مگر اینکه او اجازه دهد یا صرف نظر کند ۵۰۵
- ۳۲- باب: بَيْعُ الْمُرَابَّةِ
باب: فروش مزایده ۵۰۵
- ۳۳- باب: بَيْعُ الْعَرَرِ وَحَبْلِ الْحَبْلَةِ
باب: معامله فربیکارانه و فروش حبوان در شکم مادرش ۵۰۶
- ۳۴- باب: النَّهْيُ لِلْبَائِعِ أَنْ لَا يُجْفَلَ الْإِبِلَ وَالْبَقَرُ وَالْغَنَمُ
باب: منع کردن فروشنده از اینکه شیر شتر یا گاو یا گوسفند را در پستانهایشان ذخیره کند ۵۰۶
- ۳۵- باب: بَيْعُ الْعَبْدِ الزَّانِي
باب: فروختن غلام زناکار ۵۰۶
- ۳۶- باب: هَلْ يَبِيعُ حَاضِرٌ لِنَادٍ يَغَيِّرُ آخِرَهُ؟ وَهَلْ يُعِينُهُ أَوْ يَنْصَحُهُ؟
باب: آیا شهرنشین کالای بادیه نشین را بدون اجور بفروشد؟ و به وی (در این مورد) کمک کند و یا نصیحت نماید؟ ۵۰۷
- ۳۷- باب: النَّهْيُ عَنْ تَلْقَى الرُّكْبَانِ
باب: نهی از رفتن به پیشباز کاروان تجاری ۵۰۷
- ۳۸- باب: بَيْعُ الزَّيْبِ بِالزَّيْبِ وَالطَّعَامِ بِالطَّعَامِ
باب: فروش کشمش در مقابل کشمش و مواد خوراکی در مقابل مواد خوراکی ۵۰۷
- ۳۹- باب: بَيْعُ السَّعِيرِ بِالسَّعِيرِ
باب: فروش خوک در مقابل خوک ۵۰۸
- ۴۰- باب: بَيْعُ الذَّهَبِ بِالذَّهَبِ
باب: فروختن طلا به طلا ۵۰۸
- ۴۱- باب: بَيْعُ الْفِضَّةِ بِالْفِضَّةِ
باب: فروش نقره در مقابل نقره ۵۰۸
- ۴۲- باب: بَيْعُ الدِّينَارِ بِالدِّينَارِ نِسَاءً
باب: فروش دینار به دینار بطور نسیه ۵۰۹
- ۴۳- باب: بَيْعُ الْوَرَقِ بِالذَّهَبِ نَسِيئَةً
باب: فروش نسیه نقره در مقابل طلا به نسیه ۵۰۹
- ۴۴- باب: بَيْعُ الْمُرَابَّةِ
باب: بیع مزایده ۵۰۹
- ۴۵- باب: بَيْعُ التَّمْرِ عَلَى رُؤُوسِ النَّخْلِ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ
باب: فروش میوه روی درخت در مقابل طلا و نقره ۵۱۰
- ۴۶- باب: بَيْعُ التَّمَارِ قَبْلَ أَنْ يَبْدُوَ صَلَاحُهَا
باب: فروختن میوه قبل از اینکه قابل استفاده شود ۵۱۰
- ۴۷- باب: إِذَا بَاعَ التَّمَارَ قَبْلَ أَنْ يَبْدُوَ صَلَاحُهَا ثُمَّ أَصَابَتْهُ عَاهَةٌ
باب: اگر میوه را قبل از رسیدن، بفروشد و سپس آن میوه دچار آفت شود ۵۱۱
- ۴۸- باب: إِذَا أَرَادَ بَيْعَ تَمَرٍ يَتَمَرُ خَيْرٌ مِنْهُ
باب: بیع خرماى خوب در برابر خرماى خراب ۵۱۱

- ۴۹- باب: بَيْعُ الْمُخَاضَرَةِ
باب: فروختن میوه کال (نرسیده) ۵۱۲
- ۵۰- باب: مَنْ أَجْرَى أَمَرَ الْأَمْضَارِ عَلَى مَا يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ فِي الْبُيُوعِ وَالْإِجَارَةِ وَالْمِكَالِ وَالْوَزْنِ
باب: معبر قرار دادن عرف و عادات هر شهر در خرید، فروش، اجاره، وزن و پیمانه ۵۱۲
- ۵۱- باب: بَيْعُ الشَّرِيكِ مِنْ شَرِيكِهِ
باب: فروختن کالا توسط شریک از طرف شریک دیگر ۵۱۳
- ۵۲- باب: شِرَاءُ الْمَمْلُوكِ مِنَ الْحَرَبِيِّ وَهَبِيَّةٍ وَعَتَقَةٍ
باب: خریدن برده از کافر حربی سپس، بخشیدن و آزاد کردن او ۵۱۳
- ۵۳- باب: قَتْلُ الْخِنْزِيرِ
باب: کشتن خوک ۵۱۴
- ۵۴- باب: بَيْعُ التَّصَاوِيرِ الَّتِي لَيْسَ فِيهَا رُوحٌ وَمَا يُكْرَهُ مِنْ ذَلِكَ
باب: فروختن تصویر موجودات بی جان ۵۱۵
- ۵۵- باب: إِنْ تَمَّ مِنْ بَاعٍ حُرًّا
باب: گناه فروختن انسانهای آزاد ۵۱۵
- ۵۶- باب: بَيْعُ الْمَبْنِيَّةِ وَالْأَصْنَامِ
باب: فروختن حیوان مرده و بت ۵۱۵
- ۵۷- باب: نَمْنُ الْكَلْبِ
باب: حکم پولی که از فروش سگ بدست آید ۵۱۶
- ۳۵- كِتَابُ السَّلَمِ
باب: سَلَمٌ در پیمانه مشخص ۵۱۷
- باب: سَلَمٌ در چیزی که اصل آن، وجود ندارد ۵۱۷
- ۳۶- كِتَابُ الشُّفْعَةِ
باب: پیشنهاد شفعه برای کسی که مستحق آن است ۵۱۹
- باب: کدام همسایه، نزدیکتر است؟ ۵۱۹
- ۳۷- كِتَابُ الْإِجَارَةِ
باب: کتاب اجاره ۵۲۱
- باب: در باره اجاره ۵۲۱
- باب: چرانیدن گوسفند در برابر چند قیراط ۵۲۱
- باب: کارگری، از عصر تا شب ۵۲۱
- باب: کارگری که مزد خود را دریافت نکرده باشد و صاحب کار، مزدش را بکار اندازد و بر آن، بیفزاید ۵۲۲
- باب: سَلَمٌ در چیزی که برای علاج شخصی، (سوره حمد را بخواند) دم کند ۵۲۴
- باب: مَا يُعْطَى فِي الرُّقِيَّةِ
باب: مزد کسی که برای علاج شخصی، (سوره حمد را بخواند) دم کند ۵۲۴

- ۲- باب: الشُّرُوطُ الَّتِي لَا تَحِلُّ فِي الْحُدُودِ
 ۳- باب: الاشتراط في المزارعة
 ۴- باب: الشُّرُوطُ فِي الْجِهَادِ وَالْمُصَالَحَةِ مَعَ أَهْلِ الْحَرْبِ وَكِتَابَةُ الشُّرُوطِ
 ۵- باب: مَا يَجُوزُ مِنَ الْأَشْيَاءِ وَالْثَنَانِ فِي الْإِقْرَارِ

- ۵۲- كِتَابُ الْوَصَايَا
 ۱- باب: الْوَصَايَا
 ۲- باب: الصَّدَقَةُ عِنْدَ الْمَوْتِ
 ۳- باب: هَلْ يَذْخُلُ النِّسَاءُ وَالْوَلَدُ فِي الْأَقَارِبِ؟
 ۴- باب: قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَأَنْبَلُوا أَلْيَنَ حَتَّى إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ اسْتَمْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ﴾
 ۵- باب: قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَهُمْ أَلْيَنَ حَتَّى كُنُوا فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيُقْفَلُونَ فِيهَا﴾
 ۶- باب: نَفَقَةُ الْقِيَمِ لِلزَّوْجِ
 ۷- باب: إِذَا أَوْقَفَ أَرْضًا أَوْ بَيْتًا أَوْ اشْتَرَطَ لِنَفْسِهِ مِثْلَ دَلَاءِ الْمُسْلِمِينَ
 ۸- باب: قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهِدُوا بَيْنَكُمْ إِذَا خَعَرْتُمْ أَمْوَالَكُمْ مِمَّا بَيْنَ الْأَوْصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ﴾ إِلَى قَوْلِهِ: ﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾

- باب: شروطی که در حدود، جایز نیست ۵۹۷
 باب: شرط گذاشتن در معاملات کشاورزی ۵۹۸
 باب: شروط در جهاد و صلح با دشمن و نوشتن شروط ۵۹۹
 باب: شروط و استثنای جایز در اقرار ۶۱۰

- ۵۲- کتاب وصیت ها ۶۱۱
 باب: وصیت ها ۶۱۱
 باب: صدقه و خیرات، هنگام مرگ ۶۱۲
 باب: آیا زنان و فرزندان، جزو خویشاوندان هستند ۶۱۲
 باب: سخن الله که می فرماید: [یتیمان را بیازمایید تا هنگامی که به سن ازدواج (و بلوغ) برسند، اگر از آنها رشد دریافتید، اموالشان را در اختیارشان بگذارید] ۶۱۳
 باب: الله می فرماید: [کسانی که اموال یتیمان را می خورند در حقیقت، آتش را وارد شکمهایشان می کنند و به دوزخ، واصل می شوند] ۶۱۳
 باب: نفقه سرپرست وقف ۶۱۴
 باب: کسی که زمین یا چاهی، وقف کند و بگوید: حصه ام (در وقف) باندازه دیگر مسلمانان است ۶۱۴
 باب: وصیت باید در حضور دو گواه، انجام گیرد ۶۱۵

سخن ناشر

یکی از اهداف اداره دارالسلام، توضیح و شرح آیین اسلام بطرز صحیح و بهتر و نشر و اشاعت آن است. بعد از قرآن کریم، احادیث صحیحیه دومین مرجع و منبع بشمار می رود، لذا بایستی با جدیت تمام به شرح مجموعه های احادیث اهمیت داد و آن را در منظر عام پیش نمود.

الحمد لله! اداره دارالسلام با توفیق الهی سرگرم به این عمل است و تاکنون چندی از کتابهای احادیث به زبان انگلیسی و اردو ترجمه و تشریح نموده و فوایدی به آن افزوده است. از جمله این کتاب ها:

- ۱- صحیح البخاری (انگلیسی، ۹ جلد)
- ۲- بلوغ المرام (انگلیسی، اردو)
- ۳- اللؤلؤ والمرجان (انگلیسی)
- ۴- ریاض الصالحین (انگلیسی، اردو، فارسی)
- ۵- چهل حدیث (انگلیسی)
- ۶- صد حدیث قدسی (انگلیسی)
- ۷- مختصر صحیح البخاری (انگلیسی، فارسی)

و ان شاء الله بزودی همه این کتابها به زبان فارسی ترجمه خواهد شد.

کتاب صحیح البخاری از لحاظ ترتیب و مسایل فقهی کمی پیچیده است که برای عوام مردم دردسترسی به آن احتیاج به وقت بیشتر و تکرار می باشد.

مؤلف عالقدر این کتاب ارزشمند توانست با کاوش بسیاری صحیح بخاری را به طرز مختصر نماید که هم اهل علم و هم عوام مردم بتوانند از آن بهره مند گردند.

ما از مترجم محترم عبدالقادر ترشابی بسیار متشکریم که وقت گرانبهای خود را در صرف ترجمه این کتاب گذاشتند. و نیز از دکتر حسین گله داری و عبدالواحد شمسی (فارغ التحصیل دانشگاه مدینه منوره) بسیار سپاسگزاریم که در تصحیح و مراجعه این کتاب

بدین جهت است که علمای اسلام، قرن سوم را درخشانترین عصر حدیث می دانند. بهر حال، کتاب حاضر، صحیح ترین کتابی است که در عصر طلایی سنت (قرن سوم) توسط امیر المؤمنین در حدیث، امام محمد بن اسماعیل بخاری، به رشته تحریر در آمده است. و جا دارد که قبل از مطالعه کتاب، با مؤلف آن و خصوصیات وی بطور مختصر آشنا شویم.

زندگی امام بخاری

امام ابو عبدالله محمد بن اسماعیل بن ابراهیم بن مغیره بن بردزبه بخاری در سیزدهم شوال ۱۹۴ هـ. ق پس از نماز جمعه در شهر بخارا (یکی از شهرهای ازبکستان فعلی) در خانواده ای متدین و مذهبی دیده به جهان گشود. جد پدریش (مغیره) توسط حاکم بخارا، مسلمان شده و در آنجا سکنی گزیده بود. وی فردی فارسی زبان بود.

پدرش، اسماعیل، یکی از علمای حدیث، در آن زمان بود. چنانکه ابن حبان در کتاب ثقات^۱ می گوید: اسماعیل از حماد بن زید و مالک روایت می کرد و علمای عراق از وی روایت می کردند. و خود امام بخاری در کتاب تاریخ کبیر^۲ می گوید: اسماعیل بن ابراهیم از حماد بن زید و امام مالک علم را فرا گرفته و با عبدالله بن مبارک همراه بوده است.

اسماعیل علاوه بر اینکه عالم و دانشمند بود، از تقوا و پرهیزگاری زیادی برخوردار بود. احمد بن حفص می گوید: در لحظات وفات اسماعیل، نزد وی رفتم. ایشان فرمود: در میان اموال من درهمی حرام یا درهمی که در آن شبهه وجود داشته باشد، سراغ ندارم. امام بخاری در همان دوران کودکی، پدرش را از دست داد و مادرش که بانویی عابد، زاهد و دارای کرامت بود، سرپرستی او را بهعهده گرفت.

تاریخ می گوید: امام بخاری رحمه الله در همان زمان، به علت نوعی بیماری، نابینا شد و پزشکان از معالجه او ناتوان شدند. شبی، مادرش حضرت ابراهیم علیه السلام را در خواب دید که به او فرمود: خداوند چشمان فرزندت را بخاطر دعاها و زیاده های تو روشن گردانیده است. مادرش می گوید: هنگامی که بیدار شدم، دیدم که خداوند فرزندم را شفا داده و بینایی چشمهایش را به وی باز گردانیده است.

امام بخاری رحمه الله از همان آغاز کودکی، شیفته علم حدیث بود. و ذکاوت و تیزهوشی، همت والا و ثروت زیادی که از پدرش به ارث برده بود، او را در این امر، یاری می کرد. وی تحصیلات خود را از مکاتب سنتی شهر بخارا آغاز کرد.

و در آغاز تحصیل، حفظ حدیث به وی الهام گردید. چنانکه خودش می گوید: در مکتب بودم که حفظ حدیث به من الهام شد در حالی که در آن زمان، ده ساله بودم.

امام بخاری پس از تحصیلات ابتدایی در مکاتب سنتی، خیلی زود به حلقه دروس علمای

بزرگ شهر بخارا مانند علامه داخلی روی آورد.

روزی، علامه داخلی مشغول تدریس بود و امام بخاری که یازده سال بیشتر نداشت در آنجا حضور داشت. علامه داخلی در سند حدیثی گفت: "سفیان از ابوزبیر و او از ابراهیم روایت می کند". امام بخاری فرمود: "ابوزبیر از ابراهیم روایت نکرده است". علامه داخلی از شنیدن این سخن، بر آشفت و خشمگین شد. امام بخاری رحمه الله با آرامش تمام، فرمود: به اصل کتاب، مراجعه کن.

علامه داخلی، پس از مراجعه به اصل کتاب، به اشتباه خود پی برد و از امام بخاری پرسید: سند این حدیث، چگونه است؟

بدین ترتیب امام بخاری مصداق بارز حدیث رسول اکرم ﷺ است که فرمود: اگر دین در ثریا باشد، مردانی از فارس به آن دست خواهند یافت.

امام فرمود: زبیر بن عدی از ابراهیم روایت می کند نه ابوزبیر.

همچنین امام محمد بن اسماعیل بخاری از سایر علمای شهر بخارا مانند محمد بن سلام، عبدالله بن محمد مسندی، ابراهیم بن اشعث و محمد بن یوسف، کسب فیض نمود و تا شانزده سالگی، حدود هفتاد هزار حدیث، حفظ کرد.

سفرهای امام بخاری

امام بخاری رحمه الله در سال ۲۱۰ هـ. ق در سن شانزده سالگی، همراه مادر و برادرش به قصد حج، راهی مکه شد. مادر و برادرش بعد از ادای مناسک حج، به موطن خویش بازگشتند، ولی امام بخاری برای کسب علم و ادامه تحصیل، در مکه باقی ماند و از ائمه حدیث آن زمان، مثل ابوالولید، احمد بن محمد ازرقی، اسماعیل بن سالم، علامه حمیدی و علمای دیگر، احادیث و علوم شرعی را فرا گرفت.

وی بعد از اینکه دو سال در مکه ماند، در سن ۱۸ سالگی یعنی در سال ۲۱۲ هـ. ق برای کسب فیض از محضر علمای مدینه، بدانجا رفت.

امام بخاری رحمه الله از این رهگذر، هیچگونه خستگی به خود راه نمی داد و برای کسب علم و دانش به شهرهای مختلف مانند بصره، کوفه، بغداد، شام، مصر، مرو، بلخ، واسط، نیشابور و ری که مراکز علمی آن زمان به شمار می آمدند، سفر نمود.

آسائید و شاگردان امام بخاری

امام بخاری رحمه الله از محضر آسائید زیادی حدیث فرا گرفته است که تعداد آنها را مورخین بکهازار و هشتاد نفر ذکر کرده اند. ما به تعدادی از آنها در مباحث گذشته اشاره کردیم. و چون

فقه و اجتهاد امام بخاری

در اینکه امام بخاری رحمه الله فقیهی بزرگ و مجتهدی توانا بود، هیچگونه شک و تردیدی وجود ندارد. فهم عمیق ایشان نسبت به کتاب الله و سنت رسول الله ﷺ را می توان از نوشته هایش و همچنین از آرای علماء، درباره وی دانست. و اینک نمونه هایی از اقوال علما درباره فقه و اجتهاد امام بخاری:

عبدالله بن محمد مسندی می گوید: محمد بن اسماعیل، امامی است. پس هر کس او را امام نداند، خودش متهم است.

ابو حاتم رازی: "محمد بن اسماعیل بخاری، دانشمندترین شخصی است که وارد عراق شده است."

صالح بن محمد جزره: "هیچ انسانی در خراسان، فهمیده تر از محمد بن اسماعیل ندیده ام. سلیم بن مجاهد: "مدت شصت سال است که فردی فقیه تر، پرهیزگارتر و زاهدتر از محمد ابن اسماعیل ندیده ام".

قتیب بن سعید: "با فقهاء، زاهدان و عابدان، مجالست نمودم. از وقتی که پیاد دارم شخصی مثل محمد بن اسماعیل ندیده ام. محمد بن اسماعیل در زمان خودش، مانند عمر رضی الله عنه در میان صحابه بود."

دارمی: "من علمای حرمین، حجاز، شام و عراق را دیده ام، اما در میان آنان، فردی جامع تر از محمد بن اسماعیل سراغ ندارم. محمد بن اسماعیل از همه ما، عالم تر و فقیه تر است و بیشتر از همه ما بدنبال علم و دانش می رود."

محمد بن نصر شافعی: "به بصره، شام و حجاز و کوفه رفتم و با علمای این شهرها ملاقات کردم. هرگاه ذکر محمد بن اسماعیل به میان می آمد، او را بر خود ترجیح می دادند."

نعیم بن حماد خزاعی: "محمد بن اسماعیل، فقیه این امت است."

بندار: "محمد بن اسماعیل، فقیه ترین شخص زمان ماست."

حاشد بن اسماعیل: "در بصره بودم که خبر آمدن محمد بن اسماعیل را شنیدم. هنگامی که آمد، محمد بن بشار گفت: "امروز سردار فقهاء آمد."

علاوه بر این، فقه و اجتهاد امام بخاری رحمه الله از عناوین ابواب صحیح بخاری کاملاً هویدا و آشکار است. اگر ما به عناوین ابواب صحیح بخاری دقت کنیم، به قدرت استدلال وی، بصیرت، توان استنباط و استخراج احکام فقهی توسط ایشان پی خواهیم برد و متوجه خواهیم شد که رتبه او در فقه، کمتر از رتبه او در علم حدیث نیست.

امام نووی رحمه الله: امام بخاری رحمه الله در انواع علوم از توانایی ویژه ای برخوردار بوده

است و در استخراج و اثبات نکات ریز حدیث، کسی به پای او نمی رسد. و بدون تردید هر کس با خواندن کتابش، به این نکته پی خواهد برد.

قدرت حافظه امام بخاری رحمه الله تعالی

مهم ترین ویژگی امام بخاری رحمه الله، قدرت حافظه او است که مورد توجه خاص همه سیره نگاران قرار گرفته است و او را در این زمینه، زبانزد خاص و عام نموده است.

اساتید امام بخاری رحمه الله تعالی از همان دوران کودکی، ضریب هوشی خارق العاده ای را در سیمایش می دیدند و می گفتند: "این شخص، بزودی به مقام و منزلتی والا دست خواهد یافت". روزی احمد بن حفص، نگاهی به وی انداخت و گفت: "این شخص، به شهرت خواهد رسید".

حاشد بن اسماعیل می گوید: هنگامی که در بصره از محضر اساتید آنجا کسب فیض می کردیم، امام بخاری کودک بیش نبود. همراه ما درس می خواند، ولی چیزی نمی نوشت. پس از گذشت شانزده روز به او گفتم: چرا شما چیزی نمی نویسید؟ در جواب گفت: مرا زیاد سرزنش نکنید. اکنون نوشته هایتان را بیاورید تا ببینم که چه نوشته اید؟ ما دفاترمان را بیرون آوردیم و دیدیم که حدود پانزده هزار حدیث در آنها نوشته ایم. امام بخاری رحمه الله تعالی که همه آن احادیث را حفظ کرده بود، شروع به خواندن نمود بگونه ای که ما نوشته هایمان را از روی حفظ ایشان، تصحیح می کردیم.

هنگامی که امام بخاری در ضریب هوشی و نیروی حافظه در جهان اسلام معروف شد و زبانزد خاص و عام گردید، علمای بغداد که مرکز علم و دانش آن روز و پایتخت خلفای عباسی بود، تصمیم گرفتند تا حافظه امام بخاری رحمه الله تعالی را آزمایش نمایند. آنها تعداد زیادی از علما را گرد آوردند و برای آزمایش امام بخاری، برنامه ریزی نمودند و در این راستا، یکصد حدیث انتخاب کردند و متن و سند احادیث را وارونه نمودند و متن هر حدیث را با سند حدیث دیگر، مخلوط کردند و برعکس. و برای این منظور، ده نفر را انتخاب کردند و به هر کدام، ده حدیث دادند که آنها را برای امام بخاری بخوانند. و امام بخاری را بر اساس وقتی که از قبل تعیین کرده بودند، به این مجلس دعوت نمودند، هنگامی که امام بخاری آمد و مجلس کامل شد، یکی از آن ده نفر، سخن را آغاز کرد و حدیثی از احادیث یاد شده را خواند و سؤالاتی از امام بخاری درباره آن حدیث پرسید آن شخص، همچنان احادیثی را که در اختیار داشت، یکی پس از دیگری، مطرح کرد تا اینکه ده حدیثش، به پایان رسید و امام بخاری رحمه الله تعالی همچنان پس از خواندن هر حدیث، می گفت: "این حدیث را نمی شناسم".

در آن اثنا، بعضی از حاضران در جلسه به یکدیگر نگاه می کردند و می گفتند: وی متوجه

۱- کتاب بدء الوحي إلى رسول الله ﷺ

۱- کتاب وحی

۱- باب: کَيْفَ كَانَ بَدْءُ الْوَحْيِ

إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

[۱] عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا بُصِيبِهَا، أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ» [رواه البخاري: ۱]

۱- باب: چگونگی آغاز وحی بر

رسول الله ﷺ

[۱] عمر بن خطاب رضی الله عنه می گوید: از رسول الله ﷺ شنیدم که فرمود: «اعمال به نیت هابستگی دارند و با هر کس، مطابق نیتش رفتار می شود. پس هر کس، به خاطر مقاصد دنیوی یا ازدواج با زنی، هجرت نماید، در نتیجه دستاورد هجرت هر کس، همان چیزی است که به خاطر آن هجرت نموده است.»

[۲] عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ الْحَارِثَ بْنَ هِشَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ يَأْتِيكَ الْوَحْيُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَحْيَانَا يَأْتِينِي مِثْلَ صَلَاسَةِ الْجَرَسِ، وَهُوَ أَشَدُّ عَلَيَّ، فَيَقْصِمُ عَنِّي وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْهُ مَا قَالَ، وَأَحْيَانَا يَتَمَثَّلُ لِي

[۲] از ام المومنین؛ عایشه رضی الله عنها؛ روایت است که حارث بن هشام رضی الله عنه از رسول الله ﷺ پرسید و گفت: یا رسول الله! وحی چگونه بر شما نازل می شود؟ رسول الله ﷺ فرمود: «گاهی مانند صدای زنگ (یعنی بصورت زمزمه) نازل می شود و این سخت ترین نوع آنست. و پس از فرا گرفتن وحی، این کیفیت خاتمه پیدا می کند. گاهی هم فرشته وحی، بصورت انسان می آید و بامن سخن می گوید و من گفتار هایش را حفظ می کنم.» عایشه

الْمَلِكُ رَجُلًا، فَيَكَلِّمُنِي فَأَعِي مَا يَقُولُ» قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ يُنْزَلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ السَّيِّدِ الْبَرْدِ، فَيَقْصِمُ عَنْهُ وَإِنَّ جَبِيئَهُ لَيَتَفَصَّدُ عَرَقًا. [رواه البخاري: ٢]

می گوید: در فصل زمستان و شدت سرما، شاهد نزول وحی بر آنحضرت ﷺ بودم. و در این هنگام، چون وحی تمام می شد، پستانی رسول الله ﷺ از شدت عرق خیس میشد و می چکید.

[٣] عایشه رضی الله عنها می گوید: نزول وحی بر رسول الله ﷺ به وسیله خوابها و رؤیاهای راستین، شروع شد. و آنچه را که رسول الله ﷺ در عالم رویا می دید، مانند روشنی صبح، تحقق پیدا می کرد. پس از آن رسول الله ﷺ به عزلت و گوشه نشینی علاقه مند گردید و در غار حرا گوشه نشین شد. و چندین شبانه روز بدون اینکه به خانه رجوع کند، در آنجا عبادت می کرد و برای آن مدت با خود توشه می گرفت و هنگامی که توشه اش تمام می شد، بسوی خدیجه ﷺ باز می گشت و به اندازه شبهای خلوتش از او توشه می گرفت، تا اینکه روزیکه در غار حرا بودند فرشته ای نزدش آمد و خطاب به وی گفت: بخوان. رسول الله ﷺ فرمود: «من خواندن نمی دانم». رسول الله ﷺ می فرماید: فرشته مرا در بغل گرفت و تاجایی که تحمل داشتیم، فشرد و بعد مرا رها کرد و گفت: بخوان. گفتم: «خواندن نمی دانم». فرشته برای بار دوم مرا در بغل گرفت و به اندازه ای فشرد که قدرتم را از دست دادم. بعد مرا رها کرد و گفت: بخوان. گفتم: «خواندن نمی دانم». رسول الله ﷺ می فرماید: برای بار سوم مرا در بغل گرفت، فشرد و رها کرد و گفت: «بخوان بنام پروردگارت آن ذاتی که انسان

[٣] عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَوَّلُ مَا بُدِيَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْوَحْيِ الرَّؤْيَا الصَّالِحَةُ فِي النَّوْمِ، فَكَانَ لَا يَرَى رُؤْيَا إِلَّا جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ، ثُمَّ حُبِبَ إِلَيْهِ الْخَلَاءُ، فَكَانَ يَخْلُو بِغَارِ حِرَاءٍ، فَيَتَحَنَّنُ فِيهِ - وَهُوَ التَّعَبُّدُ - اللَّيَالِي ذَوَاتِ الْعَدَدِ قَبْلَ أَنْ يَنْزِعَ إِلَى أَهْلِهِ، وَيَتَزَوَّدُ لِذَلِكَ، ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى خَدِيجَةَ فَيَتَزَوَّدُ لِمِثْلِهَا، حَتَّى جَاءَهُ الْحَقُّ وَهُوَ فِي غَارِ حِرَاءٍ، فَجَاءَهُ الْمَلِكُ فَقَالَ: أَقْرَأْ، قَالَ: «مَا أَنَا بِقَارِئٍ» قَالَ: فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي حَتَّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدَ، ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ: أَقْرَأْ، قُلْتُ: «مَا أَنَا بِقَارِئٍ» فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي حَتَّى بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدَ، ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ: أَقْرَأْ، فَقُلْتُ: «مَا أَنَا بِقَارِئٍ» فَأَخَذَنِي فَغَطَّنِي الثَّلَاثَةَ، ثُمَّ أَرْسَلَنِي فَقَالَ: ﴿اقْرَأْ بِأَسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ

﴿ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴾ أَقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿ فَرَجَعَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَرْجِفُ فُؤَادُهُ، فَدَخَلَ عَلَى خَدِيجَةَ بِنْتِ خُوَيْلِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقَالَ: «زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي». فَزَمَّلُوهُ حَتَّى ذَهَبَ عَنْهُ الرَّوْعُ، فَقَالَ لِيَخْدِيجَةَ وَأَخْبَرَهَا الْخَبَرَ: «لَقَدْ خَشِبْتُ عَلَى نَفْسِي». فَقَالَتْ خَدِيجَةُ: كَلَّا وَاللَّهِ مَا يُخْزِيكَ اللَّهُ أَبَدًا، إِنَّكَ لَنَصِلُ الرَّحِمَ، وَتَحْمِلُ الْكَلَّ، وَتَكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ.

فَانْطَلَقَتْ بِهِ خَدِيجَةُ حَتَّى أَتَتْ بِه وَرَقَةَ بْنَ نَوْفَلِ بْنِ أَسَدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزَى، ابْنَ عَمِّ خَدِيجَةَ، وَكَانَ أَمْرًا تَنْصُرَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَكَانَ يَكْتُبُ الْكِتَابَ الْأَمْرَئِيَّ، فَيَكْتُبُ مِنَ الْإِنْجِيلِ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَكْتُبَ، وَكَانَ شَيْخًا كَبِيرًا قَدْ عَمِيَ، فَقَالَتْ خَدِيجَةُ: يَا ابْنَ عَمِّ، أَسْمَعْ مِنِّي أَخِيكَ. فَقَالَ لَهُ وَرَقَةُ: يَا ابْنَ أَخِي مَاذَا تَرَى؟ فَأَخْبَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَبَرَ مَا رَأَى، فَقَالَ لَهُ وَرَقَةُ: هَذَا النَّامُوسُ الَّذِي نَزَلَ اللَّهُ عَلَى مُوسَى، يَا لِبَنِي فِيهَا جَدْعًا، لَيْتَنِي أَكُونُ حَبَا إِذْ

را از خون بسته آفرید و بخوان پروردگارت بسیار کریم است»، پس رسول الله ﷺ در حالی که قلبش می لرزید نزد خدیجه رضی الله عنها رفت و گفت: «مرا پوشانید، مرا پوشانید». حاضرین رسول الله ﷺ را پوشانیدند تا اینکه ترس و وحشتش برطرف شد. سپس، ماجرا را برای خدیجه بازگو نمود و فرمود: «من نسبت به جان خود، احساس خطر می کنم». خدیجه رضی الله عنها گفت: خداوند هرگز تو را ضایع و نابود نخواهد کرد، شما صله رحمی خواهید کرد، مستمندان را کمک خواهید نمود، از مهمانان پذیرایی خواهید نمود، و در راه حق، مشکلات را تحمل خواهید نمود.

بعد از آن، خدیجه رضی الله عنها او را نزد پسر عموی خود، ورقه بن نوفل ابن اسد بن عبد العزی برد، ورقه شخصی مسیحی بود، انجیل را به لغت عبری می نوشت، و بزرگسال و نابینا شده بود. خدیجه به وی گفت: ای پسر عموا از برادرزاده ات (محمد) بشنو که چه می گوید. ورقه خطاب به رسول الله ﷺ گفت: ای برادر زاده! بگو چه دیده ای؟ رسول الله ﷺ آنچه را که دیده بود شرح داد. ورقه بن نوفل گفت: این همان فرشته ای است که الله بر موسی فرو فرستاد. ای کاش! روزی که قومت تو را از شهر بیرون خواهند راند من زنده و جوان می بودم. رسول الله ﷺ فرمود: «مگر آنان مرا از شهر بیرون خواهند کرد؟» ورقه گفت: آری. هیچ پیامبری پیامی چون پیام شما نیاورده

قَلِيلًا [رواه البخاري: ١٢٥]

روح میپرسند، بگو: روح چیزی است که تنها پروردگار از آن آگاه است، و به شما فقط اندکی از علم و دانش، داده شده است.

۳۷- باب: مَنْ خَصَّ بِالْعِلْمِ قَوْمًا دُونَ قَوْمٍ كَرَاهِيَةً أَنْ لَا يَفْهَمُوا

۳۷- باب: اختصاص دادن درس و تعلیم به گروهی از مردم بخاطر اینکه شاید همه آنرا نفهمند

[۱۰۵] انس بن مالک رضی الله عنه می گوید: معاذ رضی الله عنه پشت سر رسول الله صلی الله علیه و آله بر شتری سوار بود که آنحضرت صلی الله علیه و آله خطاب به وی فرمود: "ای معاذ!" معاذ گفت: بلی یا رسول الله! بفرماید. باز فرمود: "ای معاذ!" معاذ جواب داد: لبیک یا رسول الله! در خدمتم. آنحضرت صلی الله علیه و آله سه بار آنرا تکرار کرد. آنگاه، فرمود: "هر کس از صمیم قلب اَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ" بگوید، خداوند آتش جهنم را بر او حرام میگرداند." معاذ گفت: ای رسول خدا! آیا مردم را از این سخن با خبر سازم تا خوشحال شوند؟ آنحضرت صلی الله علیه و آله فرمود: "بسم آن میرود که بر این سخن، توکل کنند و عمل را ترک نمایند." معاذ هنگامیکه نزدیک بود دارفانی را وداع گوید، بدلیل اینکه مبدا بخاطر کتمان این حدیث، گناهکار شود، آنرا برای مردم روایت کرد.

[۱۰۵] عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ، كَانَ مُعَاذَ رَدِيفُهُ عَلَى الرَّحْلِ، قَالَ: «يَا مُعَاذُ». قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: «يَا مُعَاذُ». قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، ثَلَاثًا، قَالَ: «مَا مِنْ أَحَدٍ بِشَهِدٍ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، صِدْقًا مِنْ قَلْبِهِ، إِلَّا حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ». قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا أُخْبِرُ بِهِ النَّاسَ فَيَسْتَبْشِرُونَ؟ قَالَ: «إِذَا بَلَغُوا». وَأَخْبَرَ بِهَا مُعَاذٌ عِنْدَ مَوْتِهِ تَأْتِيًا. [رواه البخاري: ١٢٨]

۳۸- باب: الْحَيَاءُ فِي الْعِلْمِ

۳۸- باب: حیا در علم

[۱۰۶] ام سلمه رضی الله عنها می گوید: ام سلیم نزد رسول الله صلی الله علیه و آله آمد و گفت: ای رسول خدا! خداوند از بیان حق، شرم و حیا نمی کند. اگر زنی احتلام شود، غسل بروی واجب است؟ رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: "بلی، اگر آب (منی) را ببیند." ام سلمه صورتش را پوشید و گفت: ای رسول الله!

[۱۰۶] عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: جَاءَتْ أُمُّ سَلِيمٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ، فَهَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ مِنْ غُسْلِ إِذَا اخْتَلَمَتْ؟ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِذَا

رَأَتْ الْمَاءَ». فَغَطَّتْ أُمُّ سَلَمَةَ، يَعْنِي خَهِتَهَا، وَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَتَحْتَلِمُ الْمَرْأَةُ؟ قَالَ: «نَعَمْ تَرَبَّتْ يَمِينُكَ، فِيمَ بَشَّيْهَا وَلَدْنَهَا» [رواه البخاري: ۱۳۰]

۳۹- باب: مَنْ اسْتَحْيَا فَأَمَرَ

غیره بالسؤال

[۱۰۷] عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنْتُ رَجُلًا مَذَّاءً، فَأَمَرْتُ الْوَقْدَادَ أَنْ يَسْأَلَ النَّبِيَّ ﷺ فَسَأَلَهُ، فَقَالَ: «فِيهِ الْوُضُوءُ». [رواه البخاري: ۱۳۲]

۴۰- باب: ذِكْرُ الْعِلْمِ

وَالْفُتْيَا فِي الْمَسْجِدِ

[۱۰۸] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَجُلًا قَامَ فِي الْمَسْجِدِ مَعَال: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مِنْ أَيْنَ تَأْمُرُنَا أَنْ نَمْلَأَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَهْلُ أَهْلُ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الْخُلْفَةِ، وَيَهْلُ أَهْلُ الشَّامِ مِنَ الْجَحْفَةِ، وَيَهْلُ أَهْلُ نَجْدٍ مِنْ قَرْنٍ».

قَالَ ابْنُ عُمَرَ: وَيَزْعُمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «وَيَهْلُ أَهْلُ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمٍ». وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ: وَلَمْ أَفْقَهُ هَذِهِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. [رواه البخاري: ۱۳۳]

مگر زن هم احتلام می شود؟ رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: "بلی، خیر بیینی، پس چگونه فرزند، با مادرش شباهت پیدا می کند؟"

۳۹- باب: کسی که از سؤال کردن شرم کند

و به دیگری بگوید که سؤال کند

[۱۰۷] علی بن ابی طالب رضی الله عنه می فرماید: من فردی بودم که مذی زیادی از من خارج میشد. به مقداد بن اسود گفتم که درباره حکم آن، از رسول الله صلی الله علیه و آله سؤال کند. او نیز پرسید. رسول الله صلی الله علیه و آله در جواب، فرمود: "در چنین صورتی باید وضو گرفت."

۴۰- باب: تعلیم و فتوی در مسجد

[۱۰۸] عبد الله بن عمر رضی الله عنهما می گوید: مردی در مسجد برخاست و گفت: ای رسول الله! از کجا احرام ببندیم؟ رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: "اهل مدینه از ذوالحلیفه، و اهل شام از جحفه، و اهل نجد از قرن منازل."

ابن عمر افزود که مردم می گویند: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: "و اهل یمن از یلملم احرام ببندند." ولی من این سخن را از رسول الله صلی الله علیه و آله نشنیده ام.